
สรุปเสวนาเรื่อง วิกฤตในการจัดการทรัพยากร : ๓ จังหวัดภาคใต้

ในโครงการตลาดวิชาวินิจฉัยวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด ๓ จังหวัดภาคใต้ ครั้งที่ ๑

วันเสาร์ที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘ ห้องประชุมอคูวิเชียรเจริญ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ร่วมจัดโดย โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์ / คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ / มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน / ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล / ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

ภาคเช้า มองความเปลี่ยนแปลงผ่านสายตานักวิจัยชาวบ้าน

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ – หัวหน้าโครงการท้องถิ่นศึกษา – ผู้ดำเนินรายการ

จากการที่เราเข้าไปทำงานในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ ปัญหาอย่างหนึ่งที่เห็นชัดมากกว่าเรื่องความขัดแย้งทางศาสนาหรือเหตุการณ์รุนแรงทางภาคใต้ก็คือ เรื่องของการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ตรงนี้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุด ซึ่งมีผลกระทบต่อชาวบ้านและสังคมในพื้นที่อย่างมาก เพราะสำหรับคนใน ๓ จังหวัดภาคใต้ เราเห็นได้ชัดว่าชีวิต วัฒนธรรม ศาสนา การดำรงชีวิต และการทำมาหากิน มันโยงใยสัมพันธ์กันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกออกจากกันไม่ได้

ในวันนี้ เราจะได้มีโอกาสฟังการบอกเล่าจากชาวบ้านที่มีประสบการณ์ตรงจริง ๆ จากพื้นที่ ว่าคนที่มีความจิตใจอยู่ตรงนั้น ผ่านร้อนผ่านหนาวตรงนั้นมา เขามองเห็นอะไร คิดอะไร ซึ่งอาจารย์ศรีศักรเรียกการมองจากสายตาของคนในพื้นที่แบบนี้ว่าเป็นการมองแบบหนอน ซึ่งจะต่างอย่างชัดเจนจากการมองด้วยสายตาของคนข้างนอกมองเข้าไป ที่เรียกว่ามองแบบนก โดยเราจะคุยกันเรื่องทรัพยากรทางทะเลก่อน จากนั้นถึงจะไปเรื่องภูเขา

มะรอนิง สาและ นักวิจัยชาวบ้าน เกี่ยวกับระบบนิเวศน์รอบอ่าวปัตตานี ครูสอนศาสนาในโรงเรียนสอนศาสนาเด็กเล็ก (โรงเรียนตาดีกา) อยู่ที่บ้านคาโตะ อ่าวปัตตานี

ย้อนอดีตไปเมื่อ ๒๐ ปีก่อน ตอนนั้นผมก็เริ่มทำอาชีพประมงที่บ้านคาโตะ อ่าวปัตตานีในขณะนั้นยังอุดมสมบูรณ์ ผมทำเบ็ดราวปลาตุก มีรายได้วันละ ๑,๐๐๐-๓,๐๐๐ บาท แต่สมัยนี้ทำเหมือนแต่ก่อนไม่ได้แล้ว เพราะปลาทะเลหายากขึ้น ถ้าไปถามชาวบ้าน เขาจะบอกว่า “จะเอามาทำยากก็ยิ่งหายาก” ผมคิดว่าการที่ปลาทุกหายไป ปลาน้อยลง อาจมาจากคนนอกถิ่นที่เข้ามา มาพร้อมกับการพัฒนาของรัฐที่มุ่งตอบสนองการตลาดเชิงพาณิชย์ อยากรให้ไทยเป็นผู้ส่งออกสัตว์น้ำ คิด ๑ ใน ๑๐ ของโลก แล้วมันก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของอ่าว รวมทั้งมันยังทำให้วิถีของคนปัตตานีเริ่มเปลี่ยนไป

ถ้าเป็นคนปัตตานีสสมัยก่อน เวลาเขาตกเบ็ด ปลาตัวเล็กๆ เขาจะไม่เอา เขาจะปล่อยให้ไป แต่หลังจากที่ชุมชนจากข้างนอกเข้ามา ทั้งจากสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เพชรบุรี สงขลาเข้ามาอยู่ แม้กระทั่งปลาขนาดเท่าหัวแม่เท้าก็ยังเอา สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการทำลายชีวิต ทำลายระบบนิเวศน์ และนี่เป็นจุดเริ่มของความเสื่อม พอเริ่มมีการพัฒนาที่มีการตั้งโรงงาน มีการถมทะเล สร้างท่าเรือขนาดใหญ่ มีการทำถนนเลียบริมชายฝั่ง

โรงงานในเขตอุตสาหกรรมปัตตานี ตอนนี่เกิดขึ้น ๓๐๐ กว่าโรง ส่วนใหญ่มักตั้งใกล้กับทะเล และโรงงานเหล่านี้เราไม่สามารถบังคับให้เขาบำบัดน้ำเสียได้ เพราะเป็นเพียงแค่เขตอุตสาหกรรม ไม่ใช่เขตอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่แปลกมาก และไม่มีคำตอบจากภาครัฐเลยว่าหากพัฒนาแล้วอะไรจะเกิดขึ้น

เมื่อมีการตั้งโรงงานขึ้นแล้วก็ตามมาด้วยการถมทะเล ทำท่าเรือขนาดใหญ่ ที่จะต้องการขุดร่องน้ำมากถึง ๘๐๐ ไร่ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับนายทุน อย่างนี้ถือเป็นการทำลายหม้อข้าวหม้อแกงของชาวบ้าน เพราะว่าในเขตที่เขถมทะเลนั้นมันมีสัตว์หลายชนิดที่เป็นอาหารของปลาตัวเล็ก ๆ และยังมีกรทำถนนเลียบชายฝั่งเพื่อลดต้นทุนให้กับกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งเป็นการทำลายธรรมชาติอย่างชัดเจน

ถนนเลียบชายฝั่งนี้ยังกระทบกับนาเกลือที่ต้องถูกทำลายลงไป ทั้งที่นาเกลือเหล่านี้มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ตั้งแต่สมัยรัฐปัตตานีที่มีการค้าขายกับต่างประเทศ จริงๆ ผมอยากให้มันเป็นมรดกโลก หรืออาจจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่รัฐกลับไม่มองตรงนั้น

เมื่อก่อนที่จะเกิดโรงงาน สามิเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพประมง ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเป็นแม่บ้าน เวลาสามีกลับมา ผู้ชายจะเป่าเขาควายเป็นสัญญาณว่ากลับมาแล้ว ส่วนภรรยาจะเข้าไปแกะปลาที่ทำเรือ แต่เดี๋ยวนี้ภรรยาเป็นหัวหน้าครอบครัวแทน เพราะต้องไปทำงานในโรงงาน ส่วนสามีก็เล่นนกเขา เพราะว่าไม่มีปลาในทะเลให้จับ น้ำมันก็แพง ราคาถังก็ตกจาก ๑๒๐ บาทต่อกิโล กลายเป็น ๖๐ บาทต่อกิโล ปัญหาการน้ำมันของชาวบ้านไม่ได้รับการแก้ไข แต่เรือพาณิชย์กลับมาซื้อน้ำมันราคาถูกลงได้ จะไปก่อตัวประท้วงที่ศาลากลาง เดี่ยวเขาก็หาว่าเป็นโจรแยกดินแดน ชาวบ้านไม่รู้จะไปพึ่งใคร

โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล เป็นสิ่งที่หลายคนอยากให้เกิด แต่ผมเป็นห่วง เพราะเมื่อโครงการนี้เกิดขึ้นมาเมื่อไหร่ จะต้องมีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติยิ่งไปกว่าเดิม ยกตัวอย่างว่า เมื่อเปิดโครงการนี้ขึ้นมา จะต้องมีการป้อนวัตถุดิบให้กับโรงงาน วัตถุดิบนั้นก็ต้องมาจากอ่าวไทยและอ่าวปัตตานี หากเป็นเช่นนี้ พวกอวนรุน อวนลาก ย่อมเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งปัจจุบันนี้ มีอวนรุนของชาวบ้านที่จดทะเบียนอยู่แล้วถึง ๓๒ ลำ และอีก ๑๒๕ ลำ ของหมู่บ้านคาโต๊ะ เฉพาะที่ปัตตานีก็ยังมีมากมายขนาดนี้ ยังไม่รวมถึงที่สุราษฎร์ฯ เพชรบุรี นครฯ และอื่นๆ อีกมาก ที่จะเกิดขึ้นเพื่อป้อนให้โรงงาน ทุกวันนี้ก็แย่งกันทำมาหากินอย่างมากอยู่แล้ว หากโครงการนี้เกิดขึ้นจริง ทะเลไทยคงจะเป็นน้ำบูดู

ลองไปดูที่อ่าวไทยเวลากลางคืน เราจะเห็นเรือมากมายสว่างไสวไม่มีเวลาพัก มีเรือปลากะตักบ้าง เรือล่อปลาหมึกบ้าง เวลาอวนรุนจับปลาขนาด ๑๐๐-๒๐๐ ตัวต่อกิโล เขาขายในราคา ๓-๔ บาทเท่านั้น ผมรู้สึกเสียขายทรัพยากร ปลาตัวเล็กก็น่าที่จะปล่อยให้โตแล้วค่อยจับ ทำเช่นนี้มันเป็นบาป และเป็นการแก่งแย่งธรรมชาติชัดๆ

เวลาผมพูดถึงอวนรุนผมจะเกิดความกลัว เนื่องจากอวนรุนเขามีอิทธิพลมาก แต่ถึงกลัวผมก็ต้องพูด เพื่อลูกหลานในอนาคต ซึ่งชาวบ้านคาโต๊ะเอง ต่อสู้กับอวนรุนในอ่าวปัตตานีมานานถึง ๓๒ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่าอวนรุนก็ยังไปเกิดในอ่าวไทยต่อ ผมไม่อยากจะให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเหมือนที่เคยเกิดขึ้นสมัยก่อน ที่ชาวบ้านไปยิงพวกอวนรุนตาย ๔ ศพในอ่าว ทางกรจึงมาจับ แต่ชาวบ้านไม่ยอม บอกว่า ถ้าจะมาจับก็ควรจับทั้งตำบล เพราะพวกเขาต่อสู้ด้วยคำพูดคำขอร้องแล้วไม่ได้ผล จึงต้องต่อสู้ด้วยความรุนแรง ผมไม่อยากจะเห็นชาวบ้านต้องแบกปืนไปต่อสู้กับอวนรุนเช่นนี้อีก

ที่ผ่านมาสังเกตได้ว่า ข้อเสนอเร่งด่วนของชาวบ้านทุกท้องถิ่น คือ เรื่อง อวนรุน มันสะท้อนให้เห็นว่า เจ้าพ่อฝั่งอ่าวไทยคืออวนรุน ทุกคนรู้กันดีว่าผู้ทำลายระบบนิเวศน์คืออวนรุน แต่กลับไม่มีใครจับ ผมมีข้อเสนอว่าถ้าอยากจะยกเลิกอวนรุนต้องแก้กฎหมาย เพราะกฎหมายมีช่องโหว่ พ.ร.บ.ทะเลกำหนดว่าอวนรุนต้องออกไปจากฝั่ง ๓,๐๐๐ เมตร ผมว่าต้องมีสักวันที่อวนรุนต้องเข้ามาขโมยลากปลาในรัศมี ๓,๐๐๐ เมตร เมื่อเขาเข้ามา พอเจ้าหน้าที่ไปจับ เขาก็อ้างว่าไม่ได้อยู่ในเขต ๓,๐๐๐ เมตร เจ้าหน้าที่ทำอะไรไม่ได้ ครบโคที่ พ.ร.บ.ยังอนุญาตให้อวนรุนอยู่ร่วมกับชาวบ้าน การทำผิดกฎหมายของอวนรุนก็ทำได้ตลอด และการขัดแย้งเช่นนี้ก็มีมาตลอด

ทุกอย่างที่รัฐปล่อยให้เกิดขึ้นมาแล้วไม่รีบแก้ไข มันจึงสร้างปัญหาจนทุกวันนี้ และอยากจะแก้ไข ผมอยากให้รัฐทบทวนอดีต แล้วมาแก้ไขปัจจุบัน รัฐมักมองว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องล้าหลัง ที่ต้องเปลี่ยนตามเหตุการณ์ เป็นการมองแบบ

ไม่เข้าใจ คนมุสลิมไม่ใช่คนโลก แต่กลับถูกมองว่านิสัยเช่นนี้เป็นเรื่องของคนเกียจคร้าน คนมุสลิมทำงานแต่พอกินพอใช้
ดังพระราชดำรัสเรื่องความพอเพียงของในหลวง ไม่ใช่คนขยันกอบโกย

นอกจากนี้ยังมีเรื่อง สัมปทานทะเล ที่กรมประมงส่งเสริมให้เลี้ยงหอยแครง โดยเจ้าหน้าที่มาบอกชาวบ้านว่าจะ
เพาะเลี้ยงให้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เพื่อกระจายไปในอ่าวปัตตานี แต่หลังจากนั้นก็มียุทธินายทุนนอกถิ่นเข้ามาจ้างคนใน
ท้องถิ่นเป็นลูกจ้างเลี้ยงหอยแครง สร้างความเดือดร้อนและสร้างความแตกแยกให้กับคนในท้องถิ่น เพราะความเห็นไม่
ตรงกัน พวกที่ไม่ต้องการให้เลี้ยงหอยแครงก็จะทะเลาะกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน ขาดความสามัคคีกัน เวลาชาวบ้านไปหา
หอยของตัวเอง ก็จะถูกนายทุนยิงปืนขู่ ตามความเชื่อทางศาสนา การที่เราไปปักที่จับจองในทะเล ซึ่งถือเป็นที่สาธารณะ
สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ถือว่าเป็นบาป แต่นายทุนเขาไม่คิด เขาไม่มีจิตสำนึกตรงนี้

เรื่อง ซีฟู๊ดแบงก์ เป็นโครงการที่อยากเปลี่ยนแปลงอ่าวปัตตานีให้มีความทันสมัยระดับโลก แต่เดิมที่ชาวบ้านอยู่
กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยพึ่งพาอาศัยกันได้เรื่องทำมาหากิน แบ่งปันกันในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ แต่เมื่อมีความคิดให้ออก
โฉนดแสดงความเป็นเจ้าของลงไป มันเหมือนตัดทางหากินของชาวบ้านแต่ดั้งเดิม วิถีชาวบ้านรอบอ่าวเปรียบเหมือนกับ
นกที่บินหากินได้อย่างเสรีแต่พอเพียง แต่ถ้า ซีฟู๊ดแบงก์ เข้ามาก็เปรียบเหมือนตัดขาของนกจนไม่สามารถบินได้

ในส่วนของคนในชุมชนเองก็มีส่วนที่ทำให้อ่าวเสื่อมโทรมและเสียหาย อย่างเช่นการทิ้งขยะ และการปล่อยน้ำ
เสียจากภาคเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ที่มีทั้งปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ลงมาที่คลองยะหริ่ง และคลองปาละ แล้วก็ลงอ่าว รวมทั้ง
การขยายตัวของราษฎรรอบอ่าวที่มากขึ้นไป ทำให้ต้องแย่งกันทำมาหากิน และไม่สามารถฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้ทัน
กับความต้องการหากินของชาวบ้านได้

สะพานเอ เจ๊ะมูถอ เลขานุการสมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้

เรื่องวิกฤตทรัพยากรและระบบนิเวศทางทะเลและสัตว์น้ำ ผมคิดว่าถ้าเราไม่ทำลาย ไม่นานมันก็จะปรับตัวฟื้น
ขึ้นมาได้เหมือนเดิม แต่ซึ่งสิ่งที่ก่อให้เกิดการทำลายล้างมากขนาดนี้ก็คือนโยบายของรัฐบาลเอง ที่ล้วนมีส่วนสนับสนุนให้
เกิดการทำลาย ยกตัวอย่าง เรื่องอวนลาก อวนรุน แต่เดิมที่ชาวบ้านไม่มีใครใช้อวนรุนอวนลากเลย ระยะเวลาที่รัฐบาลมี
นโยบายส่งเสริมให้มีการจับทรัพยากรสัตว์น้ำคราวละมาก ๆ เพื่อผลิตให้ทันการส่งออก มันเป็นการเปิดโอกาสให้
เครื่องมือทำลายล้างอย่างอวนรุนเข้ามาทำลายทรัพยากรมากขึ้น ต่อมาก็มีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ไม่ว่าจะเป็น
บ่อเลี้ยงกุ้ง รวมทั้งโครงการ ซีฟู๊ดแบงก์ ด้วย

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ปัญหามันเกิดกับชาวประมงพื้นบ้านซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีสิทธิ์มีเสียงอะไร
ทั้งสิ้น ต่างกับประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ที่ไม่มีก็คน แต่มีสิทธิ์มีเสียงมากกว่า และยังไปรับเอาคนงานต่างชาติเข้ามาเป็น
ลูกมือช่วยทำลายทรัพยากรบ้านเรา คนทางฝั่งปัตตานีไม่มีใครทำอวนรุนแล้ว เพราะจิตสำนึกที่ละอายในการทำลาย
ทรัพยากรของตนเอง

การที่ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะชุมชนประมงชายฝั่งต้องอพยพ
แรงงาน ถ้าเป็นคนทางภาคใต้ตอนบนก็จะอพยพมาสู่โรงงานอุตสาหกรรมและเข้าเมืองมาเป็นคนงานก่อสร้าง แต่คนใน
พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีทางเลือกทางเดียวก็คือไปมาเลเซีย เพราะวัฒนธรรม ประเพณี การสื่อสารมัน
สอดคล้องกัน ทำให้คนที่นี่ส่วนมากไปขายแรงงานยังประเทศมาเลเซีย เมื่อทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านต้องออกไปขายแรงงาน
ที่มาเลเซียครั้งละนานๆ ครอบครัวที่มีอยู่จึงเหลือเพียงเด็กและคนแก่ ทำให้เด็กขาดโอกาสเรียนหนังสือ จึงเป็นการสร้าง
ปัญหาเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด

เราจะเห็นว่าชุมชนชายฝั่งทุกหมู่บ้านจะมีปัญหาติดยาเสพติดทั้งนั้น ซึ่งการขาดความอบอุ่นจากครอบครัวก็มีส่วน
อยู่มาก ทางเราเองก็พยายามพูดคุยปัญหาเหล่านี้กับผู้ผู้นำศาสนาเพื่อใช้วิถีทางชุมชนช่วยแก้ปัญหา แต่ปัญหาก็ยังไม่หมดไป

ที่ผ่านมามาครรัฐเองก็พยายามช่วยบ้างในเรื่องของการสร้างปะการังเทียม การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ แต่ก็ยังเป็นเพียงปลายเหตุ มันไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุ ซึ่งก็คือการเปิดโอกาสให้ใช้เครื่องมือทำลายล้างดังที่กล่าวมา

ในเรื่องอวนรุน ปัตตานีนับเป็นจังหวัดแรกที่ผลักดันให้ออกกฎหมายห้ามการใช้เครื่องมืออวนรุนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี แต่กฎหมายที่ออกมาใช้บังคับอะไรไม่ได้เลย เพราะไม่มีใครกล้าใช้ ไม่มีใครบอกได้ว่าเขตทะเลปัตตานีอยู่ตรงไหน ปัจจุบันนี้ยังทำได้ยากมากเพราะเหตุการณืความไม่สงบ ต่างคนต่างก็ต้องดูแลตนเอง ทะเลที่เป็นของส่วนรวมจึงไม่มีใครดูแล ตอนนี้มีกฎหมาย มีเจ้าหน้าที่ แต่ก็ไม่มีใครบังคับใช้ ไม่มีใครดูแล มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร สภาพการณืต่าง ๆ จึงยังเหมือนเดิม แต่ก็ไม่กล้าทำอะไรมาก เพราะเหตุการณืความไม่สงบ

อีกเรื่องที่ผมอยากพูดคือเรื่องนโยบายของรัฐที่ลงไปในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคใต้ตอนล่างหรืออีกหลายพื้นที่ตามชายฝั่ง อันได้แก่

๑. ซีฟู้ดเบงก์ แต่เดิมที่ชาวบ้านก็เลี้ยงสัตว์น้ำกันอยู่แล้ว แต่ภาครัฐก็มาคิดแทนให้เสร็จเลยว่า หากไม่มีเงินทุนหรืออยากขยายการเพาะเลี้ยง ทางรัฐจะช่วยออกโฉนดทะเลให้ เพื่อที่จะเอาโฉนดไปจำนำจำนอง ผมจึงถามท่านเนวินว่าการออกโฉนดนี้จะเป็นการส่งเสริมให้เลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นหรือ ท่านบอกว่าไม่ใช่ ท่านบอกว่าพื้นที่ชายฝั่งทะเลมีอยู่ ๓ แปลงด้วยกันคือ ๑. พื้นที่เหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์น้ำ ตรงไหนเหมาะสมก็เปิดโอกาสให้เลี้ยง ๒. พื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์น้ำอยู่เดิม ๓. พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม คือพื้นที่เสื่อมโทรม คือพื้นที่สาธารณะ ผมได้ยินเช่นนี้ก็ตกใจ เพราะท่านจะให้พื้นที่ที่เสื่อมโทรม ไม่มีทรัพยากรอะไร มาเป็นที่สาธารณะให้ชาวบ้านมาจับปลา แต่พื้นที่ที่สมบูรณ์จะได้รับการออกโฉนดแบ่งปันให้กับนายทุนจนหมด ดังนั้นจากโครงการ ซีฟู้ดเบงก์ นี้ ผมเชื่อว่าต่อไปพื้นที่ทะเลทั้งหมดจะต้องเป็นของนายทุนอย่างแน่นอน

๒. การจัดการประมงเรือชุมชน ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๗ แนวคิดของกรมประมงอยากให้ทะเลมีเจ้าของ เขามองว่าเมื่อทะเลไม่มีเจ้าของก็เลยเสื่อมโทรม จึงมีแนวคิดว่าจะให้พื้นที่ทะเลหน้าบ้านเป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน หน้าบ้านใครก็จับปลาตรงนั้น ถ้าจะจับหน้าบ้านคนอื่น ต้องขออนุญาตจาก อบต. ก่อน ผมว่ามันเป็นเรื่องตลก เพราะมันเป็นปลาจะไปเจาะจงอย่างไรได้ และยังมีข้อกำหนดอีกว่า แต่ละคนต้องมีเครื่องมือเพียงอย่างเดียว เช่นใครจับปลาทุ ก็จับปลาทุตลอดปี จับกุ้งก็จับกุ้งตลอดปี ใครตกเบ็ด ก็ตกเบ็ดเพียงอย่างเดียว ซึ่งในความเป็นจริงของทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งไม่ใช่อย่างนั้น ธรรมชาติจะมีสัตว์น้ำหมุนเวียนกันเป็นฤดูกาล ไม่ใช่มีสัตว์น้ำเพียงอย่างเดียวอยู่ตลอดกาล

๓. โครงการอาหารฮาลาล ตัวโครงการนั้นดี แต่ภาคอุตสาหกรรมที่จะมาเกิดนั้นสร้างความน่าเป็นห่วงว่าจะเกิดผลกระทบอะไรกับชุมชนอีกบ้าง อยากให้รัฐมองภาพการแจกงานอุตสาหกรรมเข้ามาในครัวเรือนตามหมู่บ้านต่างๆ มากกว่าการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การมีงานให้ชาวบ้านไปทำที่บ้านน่าจะเป็นความสุขที่แท้จริงของชาวบ้านที่ไม่ต้องห่างไกลครอบครัว สร้างความอบอุ่นให้กับลูกหลาน สิ่งนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ยั่งยืนกว่า ทุกวันนี้แค่ที่จะนะ โรงงานน้ำยางมีแค่ ๒ โรง ควันเสียที่ปล่อยออกมายังสร้างปัญหาให้ชาวบ้านอย่างมาก

แต่สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่จะให้อำนาจผู้ว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษในการเคลื่อนย้ายชาวบ้านและชุมชนออกนอกพื้นที่ได้ โดยไม่ต้องผ่านที่ประชุม ครม. ต่อไปนี้ไม่ว่าจะเป็นสุสาน เป็นวัด หรือมัสยิด ต่างก็อาจต้องถูกเคลื่อนย้ายหากเห็นว่า เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ขอเสนอว่าหากประเทศต้องการการพัฒนา ก็อยากขอร้องไห้การพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชน

กอเฮ้ง อาบูชิ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวประมงน้ำจืด แห่งพรุลานควาย ตำบลท่าคง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ผมเป็นชาวประมงน้ำจืดโดยพื้นเพ อยากเปรียบเทียบว่าพริกก็เหมือนกับคน มีองค์ประกอบเป็นหัว ตา หู จมูก ปาก ลำคอ ก้น เท้า มีครบเหมือนคน พริกมีหลายรูปร่าง หลายแบบ พริกทางอีสานก็เป็นอีกแบบไม่เหมือนกัน พริกลานควายในอดีต ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมานั้นสวยมาก มีป่า มีสายน้ำ พืชน้ำ สัตว์น้ำ สัตว์ปีก และขนาดพื้นที่ก็ไม่ค่อยน้อย ในทางเขตยะลา มีตั้ง ๑,๐๐๐ กว่าไร่ ในทางเขตปัตตานีก็มี ๑,๐๐๐ กว่าไร่

ส่วนหัวของพริกก็คือภูเขา มือเป็นทุ่งหญ้า ทุ่งนา ลำคอก็เปรียบกับสายน้ำ ที่ไหลจากภูเขามาสู่ตัวพริก ซึ่งเปรียบเป็นกระเพาะ คือที่เก็บกักน้ำจากภูเขา และระบายทางก้น ไปสู่แม่น้ำ ถ้าเราดูแลไม่ถูกทาง ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหาย และหากเรารักษาไม่ถูกวิธีความเสียหายก็มากขึ้น ทุกวันนี้เราดูแลด้วยความไม่รู้อะไรเลย เอาความรู้เรื่องพริกจากที่หนึ่ง ไปเอามาอีกที่หนึ่ง ซึ่งมันไม่ถูกต้อง มันอันตราย

องค์ประกอบของพริกเป็นน้ำข้าว เป็นทุ่งหญ้า เป็นป่าอยู่ในนั้น รวมทั้งมีสัตว์ มีพืช มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์อยู่ในพริก ธรรมชาติสร้างมาให้มนุษย์ คนแต่ละคนแตกต่างกันในอดีตสอนมาว่า ธรรมชาติสร้างสรรพสิ่งในโลกนี้มาทั้งหมด ๘,๐๐๐ ชนิด ๑ ใน ๘,๐๐๐ ชนิดนั้นคือมนุษย์ อีก ๗,๙๙๙ ชนิดนั้นคือทรัพยากรธรรมชาติที่มีมาให้เราใช้ ให้เราได้ดูแลรักษา ถ้าเราไม่เข้าใจสรรพสิ่งที่เราใช้ ทำลายธรรมชาติที่มีอยู่ ก็เปรียบเหมือนกับเราเองทำลายตัวเราเอง เราจำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติอย่างยั่งยืน จึงก่อเกิดวัฒนธรรม และประเพณีขึ้นมารักษาธรรมชาติเอาไว้ วิถีชีวิตของชาวบ้านเราล้วนดำเนินไปอย่างมีวัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ที่เป็นไปเพื่อรักษาธรรมชาติ ไม่ใช่วิถีของคนเกียจคร้านอย่างที่เรามอง

ผมเป็นคนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพริกซึ่งกว้างใหญ่พอควร มีชาวบ้านที่อาศัยอยู่รวมทั้งหมดแล้วเกือบ ๒๐ หมู่บ้าน ที่ทำการเกษตรรอบ ๆ พริก มีทั้งทำนาข้าว ปลูกผัก ทำสวนยาง และอื่น ๆ ร่วมกัน สมัยก่อนสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ อย่างปลาชะโดสมัยก่อนมีน้ำหนักตัวละ ๑๒ กิโล ปัจจุบันมีน้ำหนักเพียงแค่ ๕ กิโลต่อตัวก็หายากแล้ว ชาวบ้านจึงยากจนลงเรื่อย ๆ

ผมเคยเช่าทำประมง ด้วยทุน ๑๐๐ บาท ไปลงพริก จับปลา ตอนเช้า ๒ ชั่วโมง และตอนเย็นอีก ๒ ชั่วโมง รวมเป็น ๔ ชั่วโมง ด้วยทุนเพียง ๑๐๐ บาทผม จับปลาได้เงินมา ๗๐๐ บาท จะเห็นได้ว่า เราใช้ทุนน้อย กำไรเยอะ แต่มาสมัยนี้ผมต้องหยุดทำเพราะไม่คุ้มทุน ใช้ทุนเยอะ แต่กำไรไม่พอทุน

ปัจจุบันนี้พริกลานควายที่ผมอาศัยอยู่จึงประสบปัญหาอย่างมาก เพราะป่าพริกถูกทำลาย สัตว์น้ำลดลง จับปลาได้น้อยลง สภาพพริกตอนนี้ เปรียบเหมือนคนเป็นหลายโรค มีทั้งเท้าเปื่อย ปากเปื่อย ท้องร่วง ชาวบ้านไม่สามารถประกอบอาชีพกับพริกได้เหมือนเดิม ต้องหนีไปทำงานอีกแบบหนึ่ง ทำงานยังไม่ทันได้ตั้งตัวก็ประสบปัญหาขึ้นมาอีก ก็ต้องหนีไปหางานใหม่อีก เช่นนี้เรื่อยไป พริกก็ถูกทำลายมากขึ้น จนอยู่ในพื้นที่ไม่ได้แล้ว ต้องหนีไปหางานทำที่มาเลเซีย

ป่าพริกถูกทำลายเพราะใช้ความรู้มาจัดการไม่ถูกทาง ความรู้ที่มีมาในทางปฏิบัติมันทำยากมาก มีความรู้แล้วปฏิบัติเลย มันยากมาก มันต้องมาปฏิบัติอีกแบบหนึ่ง และต้องมีจิตใจไปพร้อมกับความรู้ด้วย การจัดการป่าพริกก็เช่นกัน ต้องมีจิตใจอย่างมาก

พื้นฐานของปัญหาจริงๆ คือการก่อสร้างของภาครัฐ การก่อสร้างเพื่อการท่องเที่ยว ทั้งๆ ที่รู้ว่าทำให้เกิดน้ำท่วมทุกปี แต่กลับไปแก้ปัญหาด้านอื่น พอ น้ำท่วมก็แก้ที่การขุดลอกลำน้ำเท่านั้น ปัญหาของชาวบ้านด้านอื่นไม่ได้รับการแก้ไขเป็นการแก้แค่ระยะสั้น

รัฐบาลคอยแต่แก้ปัญหาด้วยการเอาเงินไปแจก คิดว่าไม่พอเพียงแน่นอน เป็นการแก้ปัญหาไม่ตรงจุด ปัญหาคือทรัพยากรหายากขึ้น ทรัพยากรถูกทำลาย ชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีพได้ ปัญหาทรัพยากรเป็นปัญหารวมทั้งหมด ป่าพริกเปรียบเหมือนกระเพาะของแม่น้ำ แม่น้ำเชื่อมต่อกับภูเขา แม่น้ำเปรียบเหมือนลำไส้ใหญ่ที่ต่อสู่ทะเล เมื่อแม่น้ำเน่าเสีย ทะเลก็มีปัญหา ปัญหาทั้งหมดจึงควรแก้แบบสมานฉันท์

มะดามิ่ง อารีญู นักวิจัยชาวบ้าน เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน ผักพื้นบ้านในเขตป่าพริกและเทือกเขา รวมทั้งสวนดง ที่ อ.รามัน

จ.ยะลา

ในหลักของมุสลิม เชื่อว่าพระเจ้าได้ประทานทรัพยากรทั้งหมดมาให้มนุษย์ได้ใช้แบ่งปันกัน ตามหลักความเชื่อของมุสลิมแล้ว ชีวิตมนุษย์ต้องเชื่อมโยงกับสิ่ง ๓ ประการ คือมีความเชื่อมโยงกับพระเจ้า เชื่อมโยงกับมนุษย์ด้วยกัน และเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายในโลก ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ

แต่ในระยะ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ความหลากหลายทางธรรมชาติของพื้นที่ ๓ จังหวัด ภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา แม่น้ำ ลำธาร พรุ ป่า และทะเล ซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์สวยงามกลับเกิดการเปลี่ยนแปลงและถูกทำลายลงไปอย่างมาก ระบบนิเวศน์ที่พระเจ้าสร้างมานับพันๆ ปี ต้องสูญเสียไป ก็เพราะนักวิชาการที่ชอบนำหลักวิชาการเข้ามาจัดการกับธรรมชาติ เชื้อถือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เช่นที่เชื่อข้อมูลจากความเทียม จนประกาศเขตป่าทับที่ทำกินดั้งเดิมของชาวบ้าน ซึ่งต่างจากคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และใช้ภูมิปัญญาจัดการกับธรรมชาติ โดยไม่ได้ทำลาย แต่สร้างเป็นวัฒนธรรมประเพณี สืบทอดมา เป็นวิถีอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยที่ไม่ต้องออกกฎหมายห้าม

ขอยกตัวอย่างของการนำหลักวิชาการเข้ามาจัดการที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ที่ที่นาของตนเอง ที่นักวิชาการการเกษตรพยากรณ์ว่าจะเกิดความแห้งแล้ง จึงต้องมีการเก็บกักน้ำโดยการขุดลอกคลอง โดยต้องทำลายต้นสาเกที่อยู่รอบ ๆ คลองลงด้วย การที่มีต้นสาเกอยู่รอบ ๆ คลอง ชาวบ้านถือว่าเป็นระบบที่พระเจ้าสร้างมาเพื่อกระจายน้ำ และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ โดยเฉพาะงู ซึ่งมีประโยชน์ในการกำจัดหนู ที่เป็นศัตรูต้นข้าว แต่พอหลังจากขุดลอกและทำลายต้นสาเกลงแล้ว ปรากฏว่าปีถัดมา ชาวบ้านทำนาไม่ได้เลย นับเป็นร้อย ๆ ไร่ เพราะคลองที่ทำการขุดก็ลึกลง น้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาไหลลงอย่างรวดเร็วเกินไป และไม่มีต้นสาเกในการกระจายน้ำเข้าสู่ นาในวันนี้ดินนั้น ก็ยังไม่สามารถปลูกข้าวได้

วิถีคิดของราชการที่คิดแต่โครงการจะขุดลอก ทำถนน เทคอนกรีต สร้างศาลา แบบนี้มีทุกท้องถิ่น ทุกตำบล ซึ่งทำแล้วมักจะไม่ได้ผล แก้ปัญหาไม่ได้ มีแต่ทำลายทรัพยากร และทำโดยใช้งบประมาณที่สูง แต่ไม่มีคุณภาพ วิถีคิดของรัฐสะท้อนความแตกต่างระหว่างหลักวิชาการที่เรียนในห้องสี่เหลี่ยม กับภูมิปัญญาชาวบ้านที่เรียนกับธรรมชาติ ที่จะมองเชื่อมโยงไปถึงระบบโลก จักรวาล เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นความคิดที่เชื่อมโยงสรรพสิ่งอย่างหลากหลาย และใช้ได้อย่างยั่งยืนมากกว่า

น่าเสียดาย ที่เมื่อก่อนเมืองปัตตานีเป็นเมืองที่มีนาข้าวมาก ที่หนองจิก มีโรงสีใหญ่และเล็กมากมาย กระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ แต่วันนี้คนปัตตานีกลับต้องซื้อข้าวกิน พระเจ้าได้บอกอย่างชัดเจนว่า พระเจ้าไม่ได้ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือทำลายกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการทำลายด้วยมือของมนุษย์ จากการศึกษาที่ไม่รอบคอบ ความคิดเป็นใหญ่ และกระบวนการคิดที่ไม่ถูกต้องนี้ เพราะเราอยู่ในกระบวนการคิดที่คนอื่นคิด คนอื่นใช้ คนอื่นอนุมัติ คนอื่นตรวจสอบ ซึ่งไม่ใช่ระบบการตรวจสอบที่ดี และไม่ตรงกับประโยชน์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง

อย่างการคิดติดตั้งทีวี ตั้งยูบิซีของรัฐบาลนั้น ก็ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม หรือแนวคิดจะให้โหนดในทะเลก็คิดโดยคนอื่น ไม่ใช่ความคิดของชาวบ้าน ซึ่งความคิดเล็ก ๆ ของรัฐบาลแบบนี้ ก็อาจกระทบระบบธรรมชาติและวิถีชีวิตทั้งหมดได้ เมื่อ ๑๐ ปีก่อน ก็เคยมีเจ้าหน้าที่มาดูแม่น้ำสายบุรี ท่านมองเห็นแล้วเสียดายน้ำที่ไหลลงทะเลเปล่า ๆ จึงคิดจะสร้างเขื่อนเพื่อให้ชาวบ้านได้ปลูกผัก ทำนา ทั้งที่แท้จริงแล้วที่บริเวณนั้น ไม่ได้ขาดแคลนน้ำ และชาวบ้านบริเวณนั้นส่วนใหญ่ก็ปลูกยางซึ่งไม่ได้ใช้น้ำมากมาย แต่โชคดีมีการคัดค้านสำเร็จ แม่น้ำสายบุรีจึงยังคงรักษาความบริสุทธิ์ได้อยู่

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาของคนทั้งประเทศ ไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาแค่ ๓ จังหวัดภาคใต้ แต่ทุกวันนี้คนยังเข้าใจเรื่องปัญหาภาคใต้ผิด คิดว่าคนใน ๓ จังหวัดภาคใต้เป็นคนร้ายที่ต้องไปปราบปราม

ภาคบ่าย แลกเปลี่ยนมุมมองระหว่างนักวิชาการและนักนโยบาย

อาจารย์นุฏ รัตนาคกุล นักวิชาการ มอ.ปัตตานี “ประสบการณ์กับชาวบ้านเมื่อเผชิญวิกฤตการจัดการทรัพยากร”

จากการทำวิจัยเรื่องนกทำให้ผมได้พบครูที่ยิ่งใหญ่ เชื่อว่า กำนันแลียด สาเน ท่านบอกผมว่า “นกไม่มีวันหมดจากฟ้า ปลาไม่มีวันหมดจากน้ำ” “ถ้ามนุษย์ศรัทธาและเชื่อในพระเจ้า” ท่านให้สังเกตว่านกมันไม่เคยกังวลในการหากินเลย กินพออิ่มแล้วกลับมาที่รัง ผิดกับมนุษย์ ซึ่งมีสติปัญญา แต่กังวลเรื่องชีวิต เอาแต่สะสมเพื่อความอยู่รอดของตนเอง และต้องเบียดเบียนผู้อื่นตลอดเวลา เพราะเราไม่ไว้วางใจในพระเจ้า

ผมคิดว่านี่เป็นเรื่องที่ใหญ่มาก หากเราใช้ทรัพยากรไม่ยั้ง ด้วยความโลภ สุดท้ายความจุของระบบรองรับไม่ได้ก็จะล่มสลายไปในที่สุด ทำให้ผมได้รู้ว่า ปัญหาทั้งหมดใน ๓ จังหวัดภาคใต้ คือการที่เราไปพัฒนาจนฐานทรัพยากรของเขาพัง กระแทกกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ทำให้สะสมความเกลียดชังขึ้นมา จนเป็นเงื่อนไขให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นมาได้

ท่านกำนันแลียด สาเน ท่านบอกผมว่า “จงรักเพื่อนบ้านให้เหมือนกับรักตนเอง” เพื่อนบ้านในความคิดของท่านคือ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ท่านเป็นเหมือนปราชญ์ที่มองเห็นควันไฟและพยายามบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้กับพี่น้องชาวประมงพื้นบ้าน ท่านได้เตือนว่ามันจะมีเรืออวนรุนอวนลากเข้ามา มันจะมีการเลี้ยงหอยแครงในอ่าวปัตตานี และจะมีอีกหลายอย่างตามเข้ามา สิ่งเหล่านี้จะเป็นความเสียหายเป็นอันตราย และกว่าที่เราจะเชื่อท่านสิ่งเหล่านี้ก็เข้ามาฝังรากลึกแล้ว ทำให้เกิดการสะสมความเครียดมาเป็นเวลานาน

สำหรับอ่าวปัตตานี พรุณควาย ที่เหล่านี้ เป็นพื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ของชุมชน คือเป็นสมบัติของส่วนรวม และเป็นที่พักของคนจน คนมุสลิมเรียกว่า เฮาะออแรฆามา ซึ่งคำนี้มีความหมายเป็นโลกของความศักดิ์สิทธิ์ มีจิตวิญญาณแฝงอยู่ มีประวัติศาสตร์ มีตำนาน มีความสำคัญอยู่ในพื้นที่เหล่านี้ และมันเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชนที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อจัดสรรพื้นที่ให้คนได้ลงไปหากิน โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ชาวบ้านที่นี่จะไม่หวงแผ่นดิน ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องเคารพสิทธิของเขา เขาพร้อมที่จะแบ่งปัน

ถ้าใครลงไปในอ่าวปัตตานี ตอนเช้าประมาณตี ๔ เราจะเห็นเรือประมงเล็กเป็นจำนวนมากนับ ๓๐๐-๔๐๐ ลำ ลอยอยู่กลางทะเล เขาจะมีการจัดสรรกันหากินเป็นช่วง ๆ พอตอนเที่ยงก็มีอีกชุดเข้ามา ตอนเย็นก็มีเข้ามาอีก ตอนค่ำก็มีอีกแบ่งกันใช้ประโยชน์ โดยทุกพื้นที่มีพระเจ้า เทวดา และคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของร่วมกัน

แต่วันหนึ่งมี พ.ร.บ.ประมงออกมาว่า ในอ่าวปัตตานีเป็นพื้นที่สาธารณะดังนั้นใครจากที่ไหนก็มีสิทธิที่จะมาใช้อ่าวปัตตานีนี้ได้ ฟังดูเหมือนกัน แต่ความหมายมันต่างจากแผนที่ทางความคิดของคนในอ่าวปัตตานีเป็นอย่างมาก มันเป็นการเปิดโอกาสให้เรืออวนรุนอวนลาก หรือใครก็ได้เข้าไปร่วมใช้ประโยชน์ โดยที่ไม่รู้ว่าเขาได้เข้าไปบุกรุกพื้นที่ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เยียบย่ำความรู้สึกของชาวบ้าน

ความจริงแล้วต้นทุนทางสังคมของคนในพื้นที่มีสูงมาก เขามีเครือข่าย มีกลุ่มความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันมากมาย ถ้ามาใช้ ในทางบวก ก็จะเป็นบวก ถ้ามาใช้ในทางลบ มันก็จะเป็นลบ แต่ยังมีเครือข่ายอื่นอีกมากที่ไม่มีโอกาส มันทำให้เขาไม่มีทางเลือก และนำไปสู่ทางเลือกที่เขาไม่ต้องการ

พรุณควายก็เช่นกัน เป็นพื้นที่สำคัญมาก ๆ ของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีลำธารและสายคลองไปไหลรวมกันที่พรุ พอน้ำล้นพรุ มันก็จะระบายไปสู่แม่น้ำสายบุรี เวลานั้นน้ำล้นแม่น้ำสายบุรี มันก็จะระบายลงในพรุ และที่นั่นจะเป็นที่วางไข่และดูแลตัวอ่อนของสัตว์น้ำ ชาวบ้านเปรียบพรุว่าเป็นเหมือนมดลูกของแม่น้ำ หรืออาจจะเรียกว่าเป็นแก้มลิงก็ได้ เพราะเป็นพื้นที่ที่ป้องกันน้ำท่วมได้อย่างดี ในแต่ละพื้นที่ของพรุจะมีชื่อเรียกและมีบทบาทแตกต่างกัน จึงเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ มีเรื่องราว มีความผูกพัน แต่คนข้างนอกไม่เข้าใจ มองว่าเป็นพื้นที่สาธารณะ จะทำอะไรก็ได้

สิ่งที่ผมเป็นห่วงตอนนี้ก็คือ นโยบายการพัฒนาที่ยังไม่เข้าถึงและไม่เข้าใจชาวบ้าน ซึ่งผลของการพัฒนาโดยขาดความเข้าใจ มันได้เข้าไปทำลายวัฒนธรรมและจารีตที่ค้ำจุน ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืนของชาวบ้าน ฐานทรัพยากรก็ได้เสื่อมโทรมไปมาก ทรัพยากรลดน้อยลง อาชีพก็หายไป ทางออกของชาวบ้านก็มีทางเลือกไม่มากนัก

ทางเลือกแรกก็คือ หนีไปหาฐานทรัพยากรแหล่งอื่นที่พอพึ่งพาได้ เช่น ไปประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หรือไปที่ไหนก็ได้ที่ทำให้เขายังสามารถรักษาศักดิ์ศรีของตนเองและครอบครัวของตัวเองอยู่ ก็ยังพอมีความสุขอยู่บ้าง

ทางเลือกที่สองคือ ทนอยู่ต่อไป แต่ต้องปรับตัว ปรับพฤติกรรม ปรับบทบาท อาจต้องยอมเสียศักดิ์ศรี เช่นผู้ชายมุสลิมที่เคยออกทะเล จับปลาได้ กลับมาบ้านอย่างภาคภูมิใจ ที่หาเลี้ยงครอบครัว ตอนนั้นก็ทำไม่ได้ ไม่มีอาชีพ เพราะทรัพยากรมันไม่มีเหลือ ต้องให้ผู้หญิงไปทำงานในโรงงานแทน ผู้ชายมุสลิมต่างก็รู้สึกอับอายขายหน้าที่เขาไม่สามารถปกป้องศักดิ์ศรีของเขาและผู้หญิงของเขาได้ เราจึงมักได้ยินคำเปรียบเปรยว่า ผู้ชายมุสลิมนั่งร้านน้ำชา บ้านกเขา เมายูบิซี ก็เป็นทางเลือกในการหาความสุขของเขา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมของทรัพยากรมันมีผลทำให้เกิดพฤติกรรมเช่นนี้ ดังนั้นการที่จะฟื้นฟูศักดิ์ศรีตรงนี้ก็กลับคืนมาได้ ก็คือการฟื้นฟูทรัพยากร

ทางเลือกที่สามของชาวบ้านคือ การฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมขึ้นมาเพื่อสร้างความสุขให้กับชีวิต ชดเชยกับวิถีชีวิตแบบปัจจุบันที่สะดวกสบายแต่ไม่มีความสุข ทางเลือกที่สี่คืออยู่แบบต้นหญ้า อาจต้องลงไปอยู่ในรูก็ได้เพราะกระแสการเมือง และทางเลือกสุดท้ายก็คือ การทำสงครามแย่งชิงทรัพยากร

อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ปรึกษาโครงการท้องถิ่นศึกษา

ที่เรามาประชุมกันในวันนี้ถือว่าเป็นการเกื้อหนุนกระบวนการสมานฉันท์ กระบวนการสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความกระจ่างแก่คนในสังคมเพื่อจะนำไปสู่ความเข้าใจถึงเหตุแห่งความขัดแย้ง เพราะเหตุที่เกิดขึ้นนั้น ก็เนื่องจากความจริงในสังคมถูกจำกัด และข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็เป็นข้อมูลที่ปลายเหตุ เมื่อรัฐลงไปเกี่ยวข้องก็ไปแก้ที่ปลายเหตุ ดังนั้นสิ่งที่เราเริ่มต้นคือฟังข้อมูลจากหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อนำมาสู่ต้นเหตุ

วิกฤตด้านการจัดการทรัพยากรเป็นต้นเหตุอย่างหนึ่ง วิกฤตนี้น่าจะมาจากการพัฒนาที่เริ่มมาตั้งแต่มีสภาพพัฒนา โดยเป็นการพัฒนาแบบ Centralism ภาพการพัฒนาจึงมองเห็นการปะทะกันของคน ๒ กลุ่ม คือสังคมใหญ่ กับสังคมท้องถิ่น โดยสังคมใหญ่ส่วนกลางเป็นผู้นำการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงเข้ามา และการพัฒนาแบบนั้นเป็นการพยายามทำให้เป็น 'โลกวิสัย' คือเป็นการพัฒนาที่เน้นวัตถุ ตัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ออกจากกัน ตัดมิติทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมออกไปหมด

ซึ่งโลกทัศน์การพัฒนาแบบนี้จะนำมาใช้กับคนมุสลิมไม่ได้ เพราะชาวมุสลิมมองศาสนาเป็นวิถีชีวิต คนมุสลิมยังเชื่อว่าทุกอย่างกำหนดโดยพระเจ้า เชื่อว่าทุกสิ่งเป็นของส่วนรวม ขณะที่ตอนนี้ทุกอย่างออกเอกสารสิทธิ์กลายเป็นของปัจเจกบุคคล รวมทั้งของส่วนรวมก็ถูกยึดแย้งเป็นของปัจเจกบุคคล เหล่านี้จึงเป็นการปะทะในเรื่องการมองโลก และทัศนคติ รวมไปถึงค่านิยม ระหว่างมุสลิมกับคนส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

สำหรับคนไทยส่วนใหญ่ก็น่าจะรับมือกับการพัฒนาแบบนี้ได้ เพราะโลกทัศน์คนไทยแต่เดิมที่เคยมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติได้เปลี่ยนไปมากแล้ว การพัฒนาที่ขาดมิติทางจิตวิญญาณที่ผ่านมาทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติแบบ Centralism มองส่วนกลางเป็นใหญ่ ให้คุณค่าทางวัตถุ ขาดโลกทัศน์ทางจิตวิญญาณ ทำให้พูดกับคนมุสลิมไม่เข้าใจ

แต่สำหรับคนมุสลิม ความดีคือความดี ความชั่วคือความชั่ว เขามองเป็นขาวกับดำ แต่เรามองเป็นสีเทาอ่อนข้างดำ ด้วยเหตุนี้การเอาการพัฒนาไปจึงเกิดการต่อต้าน แต่รัฐกลับใช้อำนาจของความเป็นใหญ่ไปจัดการกับเขาโดยที่เขาไม่มี ความต้องการ นี่คือการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง เป็นสาเหตุใหญ่ที่สำคัญของปัญหา และอีกสาเหตุที่สำคัญคือ การเข้าไปแย่งทรัพยากร ซึ่งส่วนกลางทำเช่นนี้มาทั่วประเทศ แต่พอมานี้ก็กลับเกิดการต่อต้านอย่างมาก และเมื่อคนมุสลิม ต่อต้านกลับกล่าวหาว่าเป็นเรื่องการก่อการร้ายแยกดินแดน

ปราชญ์มุสลิมท่านให้เราสังเกตว่า กรณีวางระเบิดรายวันนั้น ไม่ได้เป็นลักษณะการก่อการร้ายเหมือนเช่นที่ อเมริกาหรือที่อังกฤษ ที่ตายกันเป็นจำนวนมาก น่าจะเป็นการวางระเบิดเพื่อต่อรองกันมากกว่า ตัวอย่างเช่น ตอนก่อนที่จะ มีการยกเลิก สอ.บต. การฆ่าฟันกันแทบจะไม่มี มีการวางระเบิดโรงเรียน มีการวางระเบิดตามเส้นทางคมนาคมจริง แต่การ ฆ่าฟันกันแบบปัจจุบันไม่มี แต่หลังจากยกเลิก สอ.บต. และเกิดการอุ้มคนหายขึ้นมา ก็เกิดการต่อต้านเหมือนต่อรองว่า อยากให้เลิกการอุ้มมิฉะนั้นจะฆ่าผู้บริสุทธิ์ เลขกลายเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ

สังคมมุสลิมตอนนี้เป็นภาวะเขาคาย คือปรับตัวทางด้านวัตถุนิยมไม่ได้ เพราะต้องอยู่แบบเดิม แต่จะอยู่แบบเดิม ก็ไม่ได้ จะต้องมีปรับตัว ซึ่งจะขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ที่มีช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) เด็ก รุ่นใหม่ไม่ฟังคนเฒ่าคนแก่ ไม่สนใจศาสนาด้วย จนเกิดความวุ่นวายไปทั่ว แทนที่เราจะมองว่าเป็นผู้แบ่งแยกดินแดน เรา ควรต้องมองว่าเขากำลังถูกบดขยี้จากทุกฝ่าย เขากำลังเจ็บปวด และเมื่อมีการก่อการร้ายซึ่งเป็นคนจากต่างถิ่นเข้ามาอีก คน ท้องถิ่นจึงรับปัญหาลูกเดียว

เพราะฉะนั้นถ้าเราจะแก้ปัญหาเรื่องการพัฒนาในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ จะพัฒนาให้ได้ ๑๐๐ % คงเป็นไปได้ไม่ได้ รัฐอาจสามารถพัฒนาได้เพียง ๒๐ % โดยต้องยอมรับวิถีชีวิตของคนภาคใต้ด้วย และควรขอยอมมองตัวเองว่าการพัฒนาที่ ผ่านมานั้น เราไปไกลเรื่องวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาจิตวิญญาณ ที่มุสลิมพยายามจะพูดคือต้องการให้เราหันมามองวิถี ทางจิตวิญญาณและทางศาสนาบ้าง

ผมสนใจคำพูดของผู้ว่าท่านหนึ่งที่กล่าวว่า ผู้ที่ก่อความไม่สงบนั้นสอนประวัติศาสตร์ แต่ผู้เป็นเจ้าของรัฐ สอนเศรษฐศาสตร์ ท่านหมายความว่า กลุ่มหนึ่งสอนให้มนุษย์เป็นกลุ่มก้อนร่วมกัน แต่อีกกลุ่มหนึ่งกลับสอนมนุษย์ให้ เป็นปัจเจกชนให้แย่งชิงกัน มันสะท้อนให้เห็นแล้วว่าความเข้าใจมันแตกต่างกัน และนี่คือความล้มเหลวของการปกครอง ท้องถิ่นมาตลอด เพราะเมื่อเราเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเป็นการแบ่งหมู่บ้านเป็น อำเภอ เป็นตำบล เป็นการเอาพื้นที่ทางการบริหารครอบพื้นที่ทางวัฒนธรรม มันจึงเกิดปัญหาขึ้นมา

ขณะนี้ มี อบต. เสริมเข้ามาอีก ระบบเดิมของชุมชนก็พังทลาย เงินที่ผันเข้ามา มันเข้าไปอยู่ในมือของผู้มีอิทธิพล ทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้คนมุสลิมปฏิเสธ อาจารย์ท่านหนึ่งกล่าวว่าชุมชนมุสลิมนั้นต้องการสุเหร่าคือสภาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กร ที่มีหลายระดับตั้งแต่ปอเนาะ มัสยิด ทำกันอย่างเสมอภาคเพื่อท้องถิ่น ก็คล้ายกับสังคมไทยแต่เดิมที่ดูแลกันเองคุมกันเอง จัดการเรื่องน้ำ เรื่องทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างดี แต่ปัจจุบันนี้ เมื่ออำนาจลงไปเวลานี้ก้านัน ผู้ใหญ่บ้านก็ถูกฆ่า อบต.ก็ถูกฆ่า มันสะท้อนถึงความล้มเหลวในการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่สามารถกระจายอำนาจไปให้ท้องถิ่นร่วมเย็นเป็นสุขได้

ด้วยเหตุนี้กรรมการสมานฉันท์จึงเสนอว่า ควรมีการกระจายอำนาจในการปกครอง ให้ผู้รู้ในท้องถิ่นได้มีโอกาส เสนอแนะว่า อะไรควรทำไม่ควรทำ อะไรผิดศีลธรรมหรือไม่ คนในท้องถิ่นจะรู้ว่าใครชั่วใครเลว ตรงนี้รัฐน่าจะ ตอบสนองได้ แต่ทุกวันนี้รัฐลงไปจัดการเองจนเสียหายไปหมด

จุดอ่อนที่เราพลาดไปในสังคมไทย ๔๐ ปี คือเราขาดการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเรา ต้องเห็นภาพประวัติศาสตร์ที่เป็นความเข้าใจเชิงลึก และควรเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตัวอย่างเช่นพรวานควาย เราต้อง

เห็นภาพว่าคนเหล่านั้นมารวมตัวอยู่กันอย่างไร มีการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม สร้างภูมิปัญญาจัดการทรัพยากรร่วมกัน จนกลายมาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างไร

เรื่องวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่พูดกันลอย ๆ แต่ต้องมีบริบทของประวัติศาสตร์ และมีบริบทของสังคม เพราะวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของสังคมไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ถ้าเราเข้าใจสิ่งเหล่านี้ เราถึงจะเข้าใจความหลากหลายของสังคม วัฒนธรรม และถ้าเราเข้าใจในโลกทัศน์ของทุกสังคม มนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกันได้

อาจารย์ชยันต์ วรรณษะภูติ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ‘มองภาพรวมวิกฤตการณ์จัดการทรัพยากร’

ภาพที่เราเห็นในปัจจุบันมันเป็นภาพของความขัดแย้งในเรื่องของความคิดและวัฒนธรรม ส่วนท่านอาจารย์ ศรีศักรก็พูดชัดเจนว่าเป็นความขัดแย้งในเรื่องของแนวคิดในการพัฒนา ผมมองว่านอกเหนือจากความขัดแย้งในเรื่องของการพัฒนาและเรื่องนิเวศน์แล้ว มันยังสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค

แต่จุดเริ่มต้นของปัญหาความขัดแย้งเรื่องการจัดการทรัพยากรของทุกภาคคือ การจัดการทรัพยากร ที่ตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยไม่ได้คำนึงถึงความรู้ วัฒนธรรม และระบบกรรมสิทธิ์ของชาวบ้าน ทำให้แนวคิดการจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านไม่ได้ได้รับความสนใจ เราจะเห็นปัญหาการจัดการทรัพยากรในทุกภาค เรื่องทรัพยากรทางภาคใต้ ทั้งเรื่องป่า พรุ ภูเขา ทะเล ก็เห็นชัดเจนว่ารูปแบบไม่ต่างกัน

ผมคิดว่ามันเป็นความขัดแย้งของความคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรของ ๒ ฝ่าย ที่ต่างกัน โดยฝ่ายชาวบ้านจะมองว่าทรัพยากรนั้นมีความหมายต่อจิตวิญญาณของพวกเขา แต่ภาครัฐกลับไม่เข้าใจ เขามองไม่เห็นที่ชาวบ้านมีความรู้ หรือเห็นที่ความรู้ชาวบ้านไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่เชื่อในเรื่องผี วิญญาณ และพระเจ้า ตรงกันข้ามกับความรู้ตะวันตกที่เป็นวิทยาศาสตร์และสามารถนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อประโยชน์สูงสุด

และมันเป็นความขัดแย้งในความเข้าใจในเรื่องของกรรมสิทธิ์ เพราะทรัพยากรในความหมายของชาวบ้านไม่ใช่เป็นของปัจเจก แต่มีแนวคิดในเรื่องกรรมสิทธิ์ของชุมชน ฝ่ายรัฐจะมองเพียงแค่ว่ามีแค่กรรมสิทธิ์ของรัฐกับกรรมสิทธิ์ของปัจเจกเท่านั้น ต่างกับของชาวบ้านที่มองเป็นสมบัติสาธารณะ ทุกคนมีสิทธิในการใช้ในการเข้าถึงทรัพยากรร่วมกันและมีหน้าที่ในการดูแลรักษา

ที่ผ่านมา เราพูดถึงแค่กรรมสิทธิ์ในความหมายของรัฐเท่านั้น ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ส่วนกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนั้น เมื่อเขามีสิทธิเขาก็รักษาของเขา ไม่ได้คำนึงถึงส่วนรวมหรือประโยชน์ร่วมกัน จึงเป็นแนวคิดที่ขัดแย้งกันและทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยเราไม่เข้าใจวิถีคิดระบบกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านว่ามี ในทางวัฒนธรรมเขามีวิธีการแบ่งกรรมสิทธิ์กันอย่างไร

ในกรณีคนมุสลิมอาจจะมียระบบกรรมสิทธิ์ที่ไม่ใช่แค่เพียงสาธารณะ อาจจะมีอื่น ๆ ที่ซับซ้อนอีกมาก เช่นของตระกูล ของสุเหร่า ก็จะมีระบบกรรมสิทธิ์ที่หลากหลายที่เรายังไม่เข้าใจ เพราะเรานึกว่ามันมีเพียงรัฐกับปัจเจกเท่านั้น ทรัพย์สินในทางมุสลิมเรียกว่า ‘คฺุซง’ หรือ ระบบคฺุซง อย่างกรณีผืนนาอาจจะมียระบบกรรมสิทธิ์ที่ซ้อนทับกันได้เช่นในผืนนามีต้นตาล เจ้าของนาก็สามารถทำนาและอาจจะมีอีกคนที่มียกรรมสิทธิ์ในต้นตาลมาทำกินร่วมกันได้ ระบบเดิมของชาวบ้านมันมีความยืดหยุ่นให้สามารถแบ่งปันกันได้ในเรื่องญาติเดียวกันหรือในหมู่บ้านหรือในชุมชนเดียวกัน มันจึงลดความขัดแย้งและเอื้อประโยชน์ให้ทุกคนเข้าถึงทรัพยากรร่วมกันอย่างทั่วถึง

นอกจากความขัดแย้งในแนวคิดดังกล่าวแล้ว มันสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในวิธีการ ๒ อย่างคือ อย่างแรกคือ ‘นิเวศน์ชาตินิยม’ อย่างที่สองคือ ‘นิเวศน์วัฒนธรรม’ สำหรับพี่น้องทั้งภาคใต้ อีสาน และเหนือ ต่างใช้แนวคิดแบบ

นิเวศน์วัฒนธรรม ในการปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันและพึงพาธรรมชาติโดยคำนึงถึงคุณค่าและความหมายบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

แต่ถ้าเป็นการพัฒนาของรัฐจะเป็นเรื่องของ นิเวศน์ชาตินิยม คือให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของชาติโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของท้องถิ่น จัดการระบบนิเวศน์โดยไม่คำนึงถึงความรู้ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่เน้นไปที่การจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจจากส่วนกลาง ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของชาติ และวัฒนธรรมของชาติ มากกว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น และความรู้ของท้องถิ่น

สิ่งที่เห็นชัดคือคนในท้องถิ่นที่ประกอบด้วยคนที่มีชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กลายเป็นชนกลุ่มน้อยและกลายเป็นแพะรับบาปในทุกเรื่อง อย่างเช่นเมื่อเกิดน้ำท่วมก็กล่าวหาว่าชาวเขาทำลายป่า เมื่อชาวบ้านประท้วงก็กล่าวหาว่าเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจในผลประโยชน์ของชาติ ยิ่งถ้าเป็นพี่น้องมุสลิมก็ยิ่งถูกมองว่าเป็นคนอื่นที่มีศาสนาแตกต่างกัน ดังนั้น นโยบาย นิเวศน์ชาตินิยม จึงนับว่าอันตรายมากเพราะยิ่งทำให้ตอกย้ำความแตกต่าง ตอกย้ำปัญหาความขัดแย้งมากขึ้น

เมื่อถามถึงทางออก ผมคิดถึง ๓ ส่วน คือ

๑. ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทำอย่างไรที่จะให้ชาวบ้านใช้จารีตหรือกฎของชาวบ้านให้มาเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ภายใต้รัฐธรรมนูญมาตราที่ ๔๖ ว่าด้วยสิทธิชุมชนในการจัดการร่วม ซึ่งมีการประกาศออกมาแล้ว แต่ยังไม่มีการนำมาใช้ในทางปฏิบัติ
๒. เราควรเปลี่ยนบทบาทของ นิเวศน์ชาตินิยม เป็น นิเวศน์ชาติพันธุ์ คือพยายามทำให้เห็นความสำคัญของความรู้ วัฒนธรรม และความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถนำความรู้ที่พี่น้องมุสลิม พี่น้องชาวอีสาน พี่น้องชาวเขา มีอยู่ มาช่วยใช้เป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่
๓. ทำให้มีเวทีอย่างนี้มากขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้สังคมได้รับรู้ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และให้ชุมชนมีเวทีที่จะนำเสนอปัญหาและความต้องการในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน

พลตรีบุญชู เกิดโชค

ในส่วนของการภาคใต้มีบางอย่างที่ใกล้เคียงกับภาคกลางคือวิถีชีวิตพุทธกับมุสลิมเหมือนกันที่ความพอเหมาะพอดี และเราก็เข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงพอสมควร เราคิดว่าความพอดีคือการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ใช่การบริโภคสิ้นเปลืองไม่เน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ในการพัฒนาภาคใต้มันก็มีอยู่ ๓ ส่วนด้วยกันคือ ๑. Emergency relief การช่วยเหลือแบบเร่งด่วน ๒. ส่วนที่เข้าไปพัฒนาแบบยั่งยืน ๓. ส่วนที่เข้าไปฟื้นฟู ในทั้ง ๓ ส่วนนี้มีความเกี่ยวพันกับเรื่องอื่น ๆ ในระดับที่พอเพียงกัน และเราต้องมองทั้ง ๓ มิติให้เท่า ๆ กัน ผมอยากให้ชาวบ้านเข้าใจรัฐบาลว่ามีจุดอ่อนมาก

ในเรื่องของการแก้ปัญหาความยากจน มันจะมีความเป็นชุมชน การเป็นสังคมเป็นหัวใจสำคัญ ก่อนหน้าที่ กอ.สสส.จชต.จะไปทำชุมชนสัมพันธ์โดยท่านรองนายกฯ จตุรงค์ ฉายแสง ซึ่งช่วงนั้นผมเห็นว่ากำลังทำได้ดีมาก แต่บังเอิญต้องปรับเปลี่ยนออกไป แต่ผมก็เชื่อว่าจะมีการปรับตัวเข้ามาได้ดี ผมอยากเรียนพี่น้องภาคใต้ว่า ขอให้เตรียมตัวการกลับเข้าสู่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนตรงนั้นให้ดี ผมเชื่อในแนวทางของท่านจตุรงค์ที่ก้าวลงไปทำในตรงนั้น

สุดท้ายนี้ผมขออนุญาตใช้คำพูดของท่านฟูโกดะมาปิดท้าย ท่านกล่าวว่า “ปลายทางของการพัฒนามันไม่ได้อยู่ที่ Human well being เฉย ๆ แต่มันอยู่ที่ Power of human well being ก็คืออยู่ที่การมีอำนาจของประชาชนนั่นเอง ไม่ใช่เพียงแค่การกินคืออยู่ที่เท่านั้น”

คุณเจสำคัญที่สุดในการมีส่วนร่วมในการทำงาน นั่นคือ Human Rights ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการก้าวเข้าสู่การเป็นเพื่อน ในหมู่ทหารด้วยกันเอง เขายังไม่มีความเข้าใจเรื่องสันติสุขเท่าไรนัก ส่วนใหญ่เข้าใจว่า การที่เราเอาของไปช่วยเหลือคนจะสามารถแลกกับสันติสุขได้

คุณจินตวดี พิชยเมธากุล หัวหน้างานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปัตตานี

เรื่องปัญหาทรัพยากรใน ๓ จังหวัดภาคใต้จะแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด ที่จังหวัดปัตตานีจะเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม แต่ที่ยะลาถับนราธิวาสจะเป็นเรื่องทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาที่หนักตอนนี้ก็คือที่อ่าวปัตตานีซึ่งถือว่าเป็นอ่าวอู่น้ำของคนทั้ง ๓ จังหวัดกำลังประสบกับเรื่องทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง แต่ภาคราชการ มีอัตรากำลังแค่ ๔ คน ทำหน้าที่การเงิน ๑ คน

เมื่อมีปัญหาเรื่องสัตว์น้ำลดลง มันได้ไปกระทบเป็นปัญหาในส่วนอื่น ๆ ด้วย คนทำอาชีพประมงก็ลดน้อยลงไปด้วย ปัญหาครอบครัวก็เกิดขึ้น เมื่อพ่อบ้านและแม่บ้านต้องไปคนละทาง ปัญหาสุขภาพจิตย้อมเกิดขึ้นกับเยาวชนแน่นอน เหมือนชุมชนบางนาที่ติดอ่าวปัตตานีจะพบว่าเด็กวัยรุ่นติดยาเสพติดเป็นจำนวนมาก ซึ่งนับเป็นปัญหาใหญ่ไม่แพ้กัน อันเป็นผลพวงมาจากการแย่งชิงทรัพยากร

ในขณะที่เดียวกัน เขตอุตสาหกรรมเป็นต้นเหตุใหญ่ที่ปล่อยน้ำเสียลงอ่าวปัตตานี ทางกรมทรัพยากรฯ ก็เข้าไปตรวจ แต่เวลาขอเข้าตรวจ เขาก็มักจะจัดการแก้ไขแล้วจึงจะให้เราเข้าไป ถ้าอยู่ดีๆจะเข้าไปตรวจเอง แม้พบว่าเป็นน้ำเสียก็เอาผิดไม่ได้ เพราะไม่มีพยาน คือทางโรงงานก็มีวิธีการหลีกเลี่ยง ได้ อย่างแยบยล จึงเป็นจุดที่แก้ไขได้ยากมาก

นอกจากนั้นยังมีเรื่องน้ำอุตสาหกรรมทำเทียบเรือที่ปัตตานี ซึ่งพบว่าน้ำที่อ่าวปัตตานีมีสารตะกั่วกับสารดีบุกสูงมาก เพราะมีการแอบทิ้งน้ำมันเครื่องลงไป จึงแจ้งไปที่กรมควบคุมมลพิษ แต่เจ้าหน้าที่ไม่กล้ามา ตรงนี้จึงเป็นเงื่อนไขทำให้เราไม่สามารถสนองตอบต่อประชาชนได้เต็มที่

ส่วนปัญหาของอวนลากอวนรุน ตามกฎหมายกำหนดเขต ๓,๐๐๐ เมตรไม่ให้เข้ามาจับปลา แต่ในความเป็นจริงก็มีการลักลอบเข้ามาโดยตลอดเพราะไม่มีใครไปเฝ้าดู การจับอวนลากอวนรุนที่กล้าเข้ามา จับที่ไรก็หลุดทุกครั้งเพราะอ้างว่าไม่รู้เรื่องแผนที่ ดังนั้นการประกาศเรื่อง ๓,๐๐๐ เมตร ของกรมประมงมีปัญหาเพราะไม่มีแผนที่แนบท้าย และถึงแม้จะออกตรวจจับโดยเรือตรวจการก็ทำได้ยากลำบาก เพราะมีสายคอยเตือนผู้ลักลอบ พอเอาเรือตรวจการออกตรวจจับก็พบว่าอวนลากอวนรุนตรงนั้นได้หายไปหมดแล้ว

อีกจุดหนึ่งก็เป็นเรื่องที่ระบบราชการไม่เอื้ออำนวย คือเมื่อจับอวนลากอวนรุนได้แล้วก็ต้องเก็บของกลาง คือคันอวน และเรือ แต่ทางตำรวจไม่ที่จะเก็บ เราก็ต้องหาที่เช่าเก็บคันอวนเอง แต่เรือนั้นไม่สามารถหาที่เก็บได้ ต้องให้เจ้าของเรือเป็นผู้เก็บเอง โดยเราเอาเครื่องเรือออก แต่ทางเขาก็เอาเครื่องเรือใหม่มาใช้ หากันลากใหม่มาใส่ ออกไปจับปลาตามเดิมแล้วชาวบ้านก็มาฟ้องว่า เรือที่จับไปทำไมยังสามารถออกจับปลาได้อีก

เราเคยแก้ปัญหาแม้กระทั่งว่าเองบ ๔๐ ล้านออกมาซื้อเครื่องมืออวนลากอวนรุนของเขาทั้งหมดและให้เขาเลิกประกอบอาชีพ ก็สามารถแก้ปัญหาไปได้เพียงปีเดียว เขาก็กลับมาประกอบอาชีพอวนลากอวนรุนตามเดิมอีก เพราะว่าเราไปส่งเสริมอาชีพที่เขาไม่ถนัดเช่นการทำหัตถกรรม เขาเคยชินกับการเป็นชาวประมง สิ่งที่เขาทำได้ก็คืออาชีพอะไรก็ได้ที่อยู่ใกล้ทะเล เช่น การเลี้ยงหอย ก็พยายามส่งเสริมให้เขาเลี้ยงหอย เลี้ยงสาหร่าย ก็ต้องมานั่งหาตลาดให้อีก

ความอ่อนแอของภาครัฐก็เป็นต้นเหตุหนึ่งเช่นกัน อย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่ผู้นำ อบต.ไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติมากนัก พอเวลาตั้งงบประมาณในการพัฒนา เขาก็จะตั้งงบประมาณแต่ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างเช่น ทำถนน ขุดลอก ถมดิน ขนทำเขื่อน ซึ่งปัจจุบันนี้ต้องขอผ่านจากทางสำนักงาน

ทรัพยากร ซึ่งดิฉันก็ไม่เคยอนุญาตทุกครั้งไป โดยอธิบายว่า การถมทะเลผิดกฎหมาย การขุดลอกต้องขออนุญาต การถมดินก็ต้องทำ EIA ก่อน จนที่สุดก็ต้องขัดแย้งกันไป เพราะความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเขาไม่มี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็อ่อนแอไม่สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ สำหรับชาวบ้าน เขาจะบอกว่า อบต. เป็นแหล่งหาผลประโยชน์

แม้ว่าดิฉันจะทำงานค่อนข้างใกล้ชิดกับประชาชน แต่ก็ยังไม่เข้าถึงใจประชาชน เพราะมีภาระหลายอย่างมาก บางที่ต้องปล่อยงานบางอย่างแล้ววิ่งไปจับอีกงานหนึ่ง จึงอยากให้เกิดการมีส่วนร่วมกับภาคประชาชนให้มากขึ้น

อย่างครั้งหนึ่งในเรื่องปะการังเทียม ทางประมงใช้วิธีหาจุดพิศแล้วก็จัดการวางตามจุดพิศนั้น พอวางเสร็จแล้วชาวบ้านต้องมาประท้วงเพราะไปทำลายอวน แห เครื่องมือจับปลาของเขาจนหมด ดังนั้นทุกครั้งที่มีการวางปะการังเทียมจึงต้องมีการให้มีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น คือให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นแล้วกำหนดจุดให้วาง อีกประการหนึ่งก็คือ กฎเกณฑ์ของภาครัฐในเรื่องระเบียบมาก การจะเบิกจ่ายเงินแต่ละอย่างมีอุปสรรคมากมายเพราะมีระเบียบหยุ่มหุยมมากมาย ทำให้เกิดความล่าช้า ภาคประชาชนก็ไม่เข้าใจ

